

another person). Social approach considers the specific characteristics of play a child with autism: failure or lack of interest in the game, the choice of toys for sensory characteristics (color, sound), do not use in game items substituent, role-playing game is not formed, because of the difficulty to take on the role of other.

In this article the author proposed a model of understanding ourselves and the world around a child with autism, consisting of psycho physiological adaptation to the world, a symbolic reflection of the world and life competence of the child. This model can be used to assess the characteristics of awareness of self and the world of children with autism and act a precondition for adequate remedial developmental and educational impact that will take into account the individual characteristics of each individual child with autism.

Keywords: autism, levels of construction operations, the level of affective sphere, model of mental, misrepresentation, adaptation.

Отримано 1.9.2014

УДК 37.147:376.112.4

О.А. Тельна

ІМІТАЦІЙНО-РОЛЬОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена проблемним питанням підвищення рівня професійної підготовки корекційних педагогів шляхом системного використання імітаційно-рольового моделювання в навчальному процесі у ВНЗ. Зокрема, розкрито сутність імітаційно-рольового моделювання як навчальної технології, наведено особливості застосування імітаційно-рольового моделювання в різних навчальних ситуаціях, охарактеризовано вимоги до них, наведено етапи застосування імітаційно-рольового моделювання у професійному навчанні корекційних педагогів.

Ключові слова: імітаційно-рольове моделювання, професійна підготовка, корекційна освіта.

Статья посвящена проблемным вопросам повышения эффективности уровня профессиональной подготовки коррекционных педагогов путем системного использования имитационно-ролевого моделирования в

учебном процесі педагогического ВУЗа. Описана сутність імітаційно-ролевого моделювання як навчальної технології, проаналізовані особливості використання імітаційно-ролевого моделювання в різних видах навчальних ситуацій, розкриті вимоги до них, показані етапи імітаційно-ролевого моделювання в навчальній діяльності майбутніх корекційних педагогів.

Ключевые слова: імітаційно-ролеве моделювання, професійна підготовка, корекційне навчання.

Визначені Національною доктриною розвитку освіти в Україні та Державною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття) завдання передбачають реформування національної системи освіти, забезпечення пріоритетного розвитку людини як найвищої цінності, найповніше розкриття її здібностей. Практична реалізація цих завдань в умовах ВНЗ педагогічного спрямування вимагає розв'язання низки важливих проблем, однією з яких є підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема корекційних педагогів.

Необхідність підвищення рівня якості професійної освіти корекційних педагогів зумовлена, з одного боку, вкрай високим попитом на фахівців, здатних надати кваліфіковану допомогу в освіті й вихованні дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку, з іншого – порівняно невеликою кількістю ВНЗ, що надають освітні послуги з корекційно-педагогічних спеціальностей. Вітчизняна корекційна освіта і нині значною мірою спирається на досвід радянської дефектології, викладачі ВНЗ тільки опановують провідними сучасними технологіями підвищення якості стандарту освіти корекційного педагога, тому питання інтенсифікації професійної підготовки студентів дефектологічного напрямку й нині залишаються актуальними.

У корекційній педагогіці різним аспектам проблеми підготовки фахівців-дефектологів присвячено праці В.І. Бондаря, С.Е. Гайдукевич, І.Г. Єременка, Н.Ф. Засенка, І.П. Колесника, А.А. Колупаєвої, М.З. Кота, В.А. Лапшина, С.П. Миронової, Н.М. Назарової, Ю.В. Пінчук, Л.М. Руденко, В.М. Синьова, С.В. Федоренко, Л.І. Фомічової, О.П. Хохліної, С.Н. Шаховської, А.Г. Шевцова, О.Е. Шевченко, М.К. Шеремет, М.Д. Ярмаченка та ін. Дослідники наголошують на винятковій важливості професійної діяльності вчителів спеціальних шкіл і вихователів спеціальних дошкільних навчальних закладів, пов'язаній із корекційним спрямуванням навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Проте, проблеми підвищення якості професійної освіти корекційних педагогів ВНЗ залишаються недостатньо висвітленими.

Відомо, що вихованню професійно-педагогічної спрямованості корекційного педагога у вузі сприяють: зміст досліджуваних дисциплін, їх наступність, зв'язок із практикою (Л.А. Беляєва, П.А. Жильцов,

В.А. Сластьонін, А.І. Щербаков та ін.); залучення студентів до різноманітних видів діяльності, у тому числі й до такої, що моделює майбутню професійну (А.А. Вербицкий, Є.А. Гришин, С.А. Днепров, Є.Ф. Зеєр, Н.В. Кузьміна, Ю.Н. Кулюткін, Н.Н. Нікітіна, Т.А. Платонова, Г.С. Сухобська та ін.); актуалізація життєвого досвіду студентів у процесі професійної підготовки (А.С. Белкін, В.В. Бачманова, Д.Б. Качалов); вплив особистості викладача, встановлення контактів зі студентами (В.М. Вершиніна, В.І. Казаренков, Т.Б. Казаренкова, В.Д. Ширшов та ін.); система позааудиторних заходів (А.І. Черних).

У зв'язку з цим, набуває актуальності розробка та впровадження в практику ВНЗ педагогічного спрямування таких навчальних технологій, які найбільшою мірою сприяли б активізації позитивних установок на формування професійно значущих умінь корекційного педагога, становленню його демократичної, гуманної професійної позиції і таких якостей особистості, як активність, креативність, здатність приймати відповідальні рішення, комунікабельність, готовність до співробітництва тощо.

Однією з таких технологій, на наш погляд, є технологія імітаційно-рольового моделювання, що передбачає розвиток у студентів готовності до розуміння та виконання різних функцій і ролей суб'єктів освітнього процесу, їх засвоєння в спеціально дібраних професійно-орієнтованих ситуаціях, актуалізацію професійно-рефлексивних якостей. Ця форма навчальної роботи забезпечує розвиток пізнавальних і професійних мотивів, інтересу до майбутньої професійної діяльності, розвитку у студентів активної особистісної позиції.

Метою статті є розкриття сутності й особливостей використання імітаційно-рольового моделювання як технології професійного навчання корекційних педагогів.

Завдання:

1. дати визначення технології імітаційно-рольового моделювання у ВНЗ педагогічного спрямування;
2. розкрити специфіку різних видів імітаційно-рольового моделювання, залежно від мети і змісту навчальної діяльності майбутніх корекційних педагогів;
3. визначити вимоги до навчальних ситуацій, використовуваних в імітаційно-рольовому моделюванні;
4. охарактеризувати етапи застосування імітаційно-рольового моделювання у навчально-виховному процесі ВНЗ з метою підвищення ефективності професійної підготовки корекційних педагогів до здійснення ними самостійної педагогічної діяльності.

В основі імітаційних технологій перебуває імітаційне або імітаційно-ігрове моделювання, тобто відтворення в умовах навчання з певною мірою адекватності процесів, які відбуваються в реальній системі [3]. Побудова моделей і організація роботи студентів із ними дають можливість відтворити в навчальному процесі різні види професійного

контексту та формувати професійний досвід в умовах ВНЗ.

У відповідності з другою ознакою - наявність ролей - передбачається ігрова процедура в роботі з моделлю, тобто спілкування студентів між собою і з викладачами в процесі імітації. За цією ознакою всі імітаційні технології поділяються на ігрові й неігрові [1]. Розглянемо спочатку неігрові форми й методи, які представлені великою групою навчальних ситуацій.

Поняття "ситуація" досить багатопланове і визначається по-різному, залежно від сфери його використання. У педагогіці ситуація – це система зовнішніх стосовно суб'єкта умов, що спонукають і опосередковують його активність. З погляду професійної діяльності педагога ситуація - це сукупність взаємозалежних фактів, явищ і проблем, які характеризують конкретний період або подію в діяльності корекційного педагога, що вимагають від нього прийняття відповідних рішень і виконання активних дій [2].

Метод аналізу конкретних ситуацій полягає у вивченні, аналізі та прийнятті рішень, зумовлених конкретною ситуацією, що виникла в результаті якихось подій або може виникати за певних умов у конкретній виробничій діяльності в той чи інший момент (наприклад, сварка двох або більше дітей, відмова дитини виконувати вказівки корекційного педагога, конфлікт із батьками дитини тощо). Аналіз конкретної ситуації - це глибоке й детальне дослідження реальної або штучної обстановки, виконуваний для того, щоб виявити її характерні властивості. Цей метод розбудовує аналітичне мислення студентів, системний підхід до розв'язання проблеми, дозволяє виділяти варіанти правильних і помилкових розв'язків, обирати критерії знаходження оптимального рішення, вчитися встановлювати ділові та професійні контакти, ухвалювати колективні рішення, усувати конфлікти [2].

За навчальною функцією розрізняють чотири види ситуацій: ситуація-проблема, у якій студенти знаходять причину виникнення заданої ситуації, ставлять і розв'язують проблему; ситуація-оцінка, у якій студенти дають оцінку ухваленим рішенням; ситуація-ілюстрація, у якій студенти одержують приклади з основних тем навчального курсу на підставі вирішених проблем; ситуація-вправа, у якій студенти вправляються в розв'язанні нескладних завдань, використовуючи метод аналогії (навчальні ситуації).

За характером викладу та цілями розрізняють такі види конкретних ситуацій: класичну, "живу", "інцидент", розбір ділової кореспонденції, дії за інструкцією [3]. Вибір виду конкретної ситуації залежить від багатьох факторів, таких як характер цілей вивчення теми, рівень підготовки студентів, наявність ілюстрованого матеріалу і технічних засобів навчання, індивідуальний стиль викладача тощо. Ми вважаємо, що не доцільно обмежувати творчість викладача суворою методичною регламентацією вибору того чи іншого виду ситуації та способів її аналізу.

Навчальні ситуації як різновид практичних завдань найповніше відповідають ідеям контекстного підходу: здебільшого вони містять реальні життєві ситуації (випадки, історії), у яких зазвичай описано певні події, що мали або могли мати місце і які призводили до помилок у розв'язання педагогічної проблеми [1]. Завдання студента полягає у тому, щоб виявити ці помилки та проаналізувати їх, використовуючи концепції й ідеї навчального курсу.

Такий підхід до професійного навчання корекційних педагогів набагато більш реалістичний, ніж набір окремих питань на досліджувану тему, розглянуту без усякого зв'язку з реальністю. Ситуаційне навчання орієнтується на те, що знання та вміння даються не як предмет, на який повинна бути спрямована активність студента, а в якості засобу розв'язання проблемних завдань діяльності майбутнього фахівця. Через навчальні ситуації відтворюються реальні професійні фрагменти діяльності корекційного педагога й міжособистісні стосунки людей, які беруть участь в процесі навчання та виховання дітей з особливими потребами. У такий спосіб студентам задають контури та контексти їх майбутньої професійної діяльності. КПД імітаційно-рольового навчання є дуже високим, але навчальних посібників, що містять комплекти відповідних навчальних ситуацій, нині існує дуже мало.

Вибір необхідних навчальних ситуацій - досить важке завдання для викладача. Ми вважаємо, що навчальна ситуація має відповідати таким вимогам:

1. Сценарій мусить мати реалістичну основу або має бути взятий безпосередньо "з життя". Але це не означає, що треба описувати ситуацію з усіма наявними тонкощами, які студентів ще довго не будуть відомі. Слід також, по можливості, уникати професійного сленгу.

2. Навчальна ситуація не повинна містити більше 5-7 моментів, які студенти мусять виділити та прокоментувати в рамках досліджуваної концепції.

3. Навчальна ситуація не повинна бути примітивною, у ній, крім 5-7 досліджуваних проблем, мають бути 2-3 проміжні теми, що теж присутні в тексті. Життя не розкладає проблеми по полицях для їхнього роздільного розв'язання. Виробничі проблеми завжди виникають не поодиночці, а разом з іншими: психологічними, соціальними, фінансовими тощо. Важливо, щоб студенти в аналізі ситуації застосовували ідеї навчального курсу.

До ігрових імітаційних технологій прийнято відносити: стажування з виконанням посадової ролі, імітаційний тренінг, розігрування ролей, ігрове проектування, дидактичну гру.

Стажування з виконанням посадової ролі - форма й метод активного навчання контекстного типу, при якому "моделлю" виступає сама дійсність, а імітація стосується в основному виконання ролі (посади). Головна умова стажування - виконання під контролем її організатора певних дій у реальних виробничих умовах. За способом організації

роботи студентів, стажування з виконанням посадової ролі належить до індивідуальних методів навчання. Воно забезпечує найбільш повне наближення процесу навчання до майбутньої професійної діяльності [1].

Імітаційний тренінг передбачає відпрацьовування певних спеціальних навичок і вмінь з роботи з різними технічними засобами та знаряддями. У цьому випадку імітується ситуація, обставини професійної діяльності, а в якості "моделі" виступає сам технічний засіб (тренажери, робота із приладами тощо.). Професійний контекст тут відтворюється як за допомогою предмета діяльності (реального технічного засобу), так і шляхом імітації умов його застосування [1].

Розігрування ролей (інсценівки) являє собою ігровий спосіб аналізу конкретних ситуацій, в основі яких лежать проблеми взаємин у колективі, проблеми вдосконалювання стилю й методів керівництва. Цей метод активного навчання контекстного типу спрямований на розвиток поведінкових умінь як професійного, так і соціального характеру і передбачає введення певних елементів театралізації, оскільки розігрування ситуації, її аналіз і прийняття рішень здійснюються за ролями [6]. У якості матеріалу для розігрування ролей беруть, як правило, типові професійні ситуації, навички або вміння, тобто відбувається відпрацьовування дій гравців у заданих предметно-соціальних умовах.

Розігрування ролей - більш простий, ніж дидактична гра, метод навчання за характером імітованої ситуації, кількості діючих осіб, однозначності прийнятих рішень, контролю ситуації та поведінки діючих осіб з боку викладача, тривалості заняття.

Ігрове проектування є фактично практичним заняттям, суть якого полягає в розробці педагогічного, конструкторського, технологічного й інших видів проектів в ігрових умовах, що максимально відтворюють реальність. Цей метод вирізняється високим ступенем комбінації індивідуальної і спільної роботи студентів. Створення загального для групи проекту вимагає, з одного боку, знання кожним студентом технології процесу проектування, а з іншого - умінь вступати в спілкування та підтримувати міжособистісні відносини з метою розв'язання професійних проблем [5].

Ігрове проектування може перейти в реальне проектування, якщо його результатом буде розв'язання конкретної практичної проблеми, а сам процес буде перенесений в умови діючої освітньої установи.

Дидактична (навчальна) гра – це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату [6]. На відміну від звичайної ігрової діяльності дидактичні ігри передбачають елемент змагання.

Сутність дидактичної гри як засобу навчання полягає в її здатності слугувати цілям навчання і виховання, а також у тому, що вона переводить зазначені цілі в реальні результати. Ця здатність полягає в ігровому моделюванні в умовних ситуаціях основних видів діяльності

особистості, спрямованих на відтворення та засвоєння соціального й професійного досвіду, у результаті чого відбувається нагромадження, актуалізація і трансформація знань в уміння і навички, накопичення досвіду особистості і її розвиток.

Гра як метод навчання є нормативною моделлю процесів діяльності корекційних педагогів. Зокрема, такою моделлю є роль, яка містить у собі набір правил, що визначають як зміст, так і спрямованість, характер дій гравців. Ігровий метод - це насамперед виконання ролі за певними, закладеними у ній правилами, а самі ігри, використовувані в навчанні та вихованні, являють собою рольові ігри.

Особливе регулятивне значення в даному виді навчання належить ігровій проблемі: саме вона становить ядро ігрової ролі й обумовлює виховну та навчальну цінність тієї чи іншої конкретної гри. У грі саме проблема виступає джерелом розвитку, "приводить у рух" роль, вона ж і створює проблемні ситуації гри [6].

Моделювання являє собою особливий вид експерименту - так званий модельний експеримент, специфіка якого полягає у тому, що в процес пізнання включається проміжна ланка - модель, що виступає, з одного боку, засобом пізнання та уявлення об'єкта, а з іншого – предметом експериментального дослідження, що заміняє "справжній" об'єкт вивчення. Завдяки цьому можливості імітаційно-рольового моделювання в процесі навчання корекційних педагогів значно розширюються, тому що на моделях можна відтворювати й вивчати багато об'єктів у їхній цілісності й оглядовості їх сутнісних характеристик.

Головною сутнісною особливістю імітаційно-рольового моделювання є ігровий характер, який в основному здійснюється за рахунок наявності різноманітних ролей. У процесі рольової взаємодії відбувається розв'язання навчальних і змодельованих практичних завдань, обмін цінностями, знаннями, уміннями в ході реалізації конкретних педагогічних завдань [3].

У практичній роботі зі студентами-дефектологами технологія імітаційно-рольового моделювання передбачає 3 етапи:

1. Здійснити теоретичну підготовку учасників імітаційної ситуації (вивчення необхідної літератури, складання різних обґрунтувань, довідок, оглядів за темою ситуації);

2. Визначити цілі імітаційної ситуації: (самостійне осмислення теоретичного матеріалу для розв'язання поставлених завдань; перевірка залишкових знань і формування певних практичних умінь і навичок; навчання прийняття рішень в умовах невизначеності; розвиток здатності працювати в команді; формування професійних педагогічних компетенцій).

3. Визначити учасників – суб'єктів ситуації, їх ролі. Зі студентської групи вибирається кілька студентів, кожний з яких одержує певну роль і виконує відповідні функції.

Наведені етапи імітаційно-рольового моделювання в процесі

навчальної діяльності майбутніх корекційних педагогів можуть застосовуватися під час вивчення будь-якої теми будь-якого навчального курсу дефектологічного спрямування. При цьому умовами їх реалізації є інтеграція у ході вивчення студентами різних тем і модулів програми навчальної дисципліни, поглиблення міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами професійно-орієнтованої підготовки, безпосередній вихід на педагогічну практику й науково-дослідну роботу студентів. Організація роботи з імітаційно-рольового моделювання передбачає спеціальний методичний супровід: розробку проблемних питань і завдань з актуалізації зв'язку теоретичного матеріалу з практикою роботи корекційного педагога, усвідомлення власної теоретико-практичної готовності студентів до самостійної професійної діяльності.

Таким чином, є підстави стверджувати, що імітаційне моделювання покликане задовольнити потребу у випереджальному формуванні педагогічного досвіду, бо таке моделювання має важливе значення для створення умов, у яких „формується, розвиваються й удосконалюються професійне мислення, майстерність і компетентність, світогляд, стиль і культура професійної поведінки й спілкування” [3, с. 89].

На останок зазначимо, що успішність організації і проведення занять із застосуванням імітаційно-рольового моделювання детермінується адекватністю змісту навчально-ігрової діяльності знанням, що вивчаються, чіткістю визначення проблемної ситуації, ефективною організацією взаємодії учасників і врахуванням індивідуального досвіду студентів.

Активно-діяльнісна позиція студентів, що виробляється в процесі імітаційно-рольового моделювання, сприяє оволодінню уміннями аналізувати педагогічні процеси, визначати умови розв'язання конкретних педагогічних завдань, формуванню здібностей адекватної самооцінки, рівня підготовленості до самостійної педагогічної діяльності у сфері корекційної освіти. Тож, можна зробити висновок про те, що системне застосування імітаційно-рольового моделювання в процесі підготовки корекційних педагогів до професійної діяльності є об'єктивною необхідністю.

Однак, подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з дослідженням готовності викладачів педагогічного ВНЗ до імітаційно-рольового моделювання в навчальному процесі та з розробкою відповідного методичного забезпечення усіх навчальних дисциплін дефектологічного спрямування.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 208 с.
2. Боброва М.П. Дидактическая подготовка педагогических кадров дошкольных учреждений в контексте профессиональной деятельности: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед.

- наук: спец.: 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования ” / М.П. Боброва. – Барнаул: Институт педагогики, 1997. – 17 с.
3. Вонсович В.П. Використання імітаційних технологій і прийомів у навчально-професійній діяльності студентів / В. П. Вонсович. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu.
  4. Ефремова О.И. Реализация принципа контекстного обучения при организации работы студентов педвуза с психологическим текстом / О. И. Ефремова // Известия Тульского государственного университета. Серия „Психология”. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2004. – Вып. 4. – С. 266-276.
  5. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
  6. Щербань П.. М Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посібник / П.М.Щербань. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.

Modern technology has an impressive impact on university education which leads to a gradual change in the range of teaching methods used in the professional training of Special Education students. Simulation is considered an effective tool for increasing professional competence among the prospective specialists working with disabled children in special and inclusive educational settings.

Simulation is a teaching method that integrates imitation of real life scenarios into educational exercises. It helps students better to understand their clients, their psychological and cultural difference, challenges and problems they have to tackle in day-to-day life. When imitating the real life situations, students get the new experience which, otherwise, could be obtained as the result of many years of field work, that makes the process of professional training more intensive and effective.

In this article, all contexts of using simulation in professional training of Special Education students are described, and classification of the appropriate teaching methods is given. Besides, the analysis of real-life situations, used for the simulation purposes, is provided.

The author claims the necessity of going through the 3 stages of simulation in training the Special Education students: preparation, imitation, and analysis.

The first stage demands profound preparatory work to be done, including a choice of an appropriate teaching situation, making role-cards, explaining the players the context of their role etc.

The second stage includes actual simulation: students play their roles imitating the real-life situation, define the problem, try to find the solution, learn to communicate and co-operate, make decisions and take responsibility

for their actions.

The final stage is important, as it shows mistakes and wrong strategies which could happen during the first and the second stages of simulation. Students, together with the tutor, have to analyze work done by all the participants, their mistakes and achievements.

In conclusion, going through these 3 stages of the simulation alongside with a wide range of teaching situations, brought from the real life, can make professional training of Special Education students more interesting, useful and effective.

Keywords: imitation and simulation, teaching methods, special education.

Отримано 1.9.2014

УДК 376.37

В. Тищенко, А.Мисюня

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО СЛОВОТВІР В УЧНІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

У статті представлено лінгвістичний аналіз науково-теоретичних підходів до вивчення проблеми формування шкільних знань умінь та навичок зі словотвору в учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Автори аналізують дані лінгвістичних джерел та окреслюють найважливіші лінгвістичні поняття, які складають наукову основу для вивчення словотвору: морфема, деривація, словотворча модель, словотворче значення тощо. На основі проведеного аналізу планується здійснити наукове дослідження, спрямоване на вирішення низки дидактичних та корекційних завдань, пов'язаних з підвищенням якості мовної освіти учнів шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: словотвір; деривація; учні з тяжкими порушеннями мовлення; шкільні знання, уміння та навички.

В статье представлен лингвистический анализ научно-теоретических подходов к изучению проблемы формирования школьных знаний, умений и навыков по словообразованию у учащихся с тяжелыми нарушениями речи. Авторы анализируют данные лингвистических источников и определяют важнейшие лингвистические понятия, которые составляют научную основу для изучения словообразования: